

Ognjen Strpić

Tipkaj i šuti, ili: O jezicima Interneta

Ranija verzija teksta nastala je na projektu Vizualna kultura i novi mediji Centra za vizualne studije u Zagrebu, dovršenom u travnju 2010. Rad je izveden u dvije etape: odjeljci 1. i 2. bave se fenomenom jezika na Internetu iz trećeg lica, samo na osnovi literature i promatranja. Druga etapa (odjeljci 3. i 4.) nastala je sudjelovanjem u razvoju istog tog jezika čiji se razvoj istražuje. Tekst je znatno prepravljen godinu dana po prestanku istraživanja, a zaključne izmjene unesene su nakon izlaganja rada na kolegiju Tehnologija i kultura Sveučilišta u Rijeci, u svibnju 2011.

1.

Jezični činovi su društveni činovi koje jedna osoba namjerno upućuje drugoj (i naglašava da to čini) kako bi na poseban način usmjerila njezinu pažnju i maštu zato da bi ta druga osoba učinila, saznala ili osjetila ono što prva želi. Ti činovi funkcioniraju jedino ako oba sudionika imaju istu psihološku infrastrukturu vještina i motivacija zajedničke intencionalnosti, koja se razvila evolucijom kako bi olakšala interakcije s drugima u zajedničkim aktivnostima. Jezik, bolje rečeno jezična komunikacija, stoga nije bilo kakav objekt, formalni ili drukčiji; ne, to je oblik društvenog djelovanja nastao društvenim konvencijama kako bi se njime postigli društveni ciljevi, a s premisom barem djelomičnog zajedničkog razumijevanja i zajedničkih ciljeva među njegovim korisnicima. (Tomasello, 2008, str. 343)

Nakon državnog osamostaljenja u Hrvatskoj je pritisak standardizacije jezika poprimio dramatične razmjere kakvi nisu viđeni od potpisivanja Novosadskog sporazuma 1954. godine. Pritisak je politički diktiran i podržan od znanstvenih (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje) i stručnih ustanova (Služba za govor i jezik pri HRT-u). Sve što se objavljuje mora se lektorirati, pri čemu se “lekturom” najčešće smatra prevođenje u viši jezični registar, prije svega leksičkom selekcijom (“čišćenjem” od tuđica) i sintaktičkim usklađivanjem s poželjnim tipom konstrukcija.

Ključna figura tuđmanizma, obrana malog naroda od velikih naroda, zrcali se u kulturnoj pa onda i jezičnoj politici: jezik malog naroda treba braniti od jezika velikih naroda. Jezične barikade (branik jezika) povijesno su dinamične: u ratu su bile okrenute srbizmima i turcizmima, da bi fronta (bojišnica) u novije vrijeme zaživjela o odnosu na opasnost (ugrozu) od anglizama. Od građana se i u jeziku očekuje da prihvate “kulturno hrvatstvo” kao svojevrsnu kvazi-esencijalnu, neuhvatljivu a krhku vrijednost. U tom se kontekstu i jezično

hrvatstvo može opisati kao zazor: kako od tuđica (na leksičkoj razini) i sintaktičkih utjecaja drugih jezika (najsnažnijih u diskursima reklame, znanosti i tehnologije) tako i od drugih “supstandardnih” elemenata jezičnog sustava (lokalizama, žargonizama, vulgarizama, itd. – usp. Samardžija, 1999).

Na Internetu, međutim, mediji najčešće nisu institucionalizirani. Osim na “službenim” web-stranicama tvrtki koje se bave izdavaštvom, jezičnu kontrolu je nemoguće provoditi po uzoru na tradicionalne medije. Tehnički, Internet je “prava” višesmjerna komunikacijska infrastruktura koja omogućuje postavljanje novih sadržaja (tekstualnih ali i svih drugih koje je moguće digitalizirati). Ti se pak sadržaji objavljuju u mnoštvu “medija” (v. Strpić, 2008) koji se i sami veoma brzo mijenjaju, te bi Internet, kad bismo ga i poželjeli kontrolirati, vjerojatno pritom morao prestati biti internet (*ibid.*).

Hrvatski zakonodavac svojedobno je taj problem presjekao prilično domišljato – Vijeće za elektroničke medije ne zahtijeva evidentiranje “publikacija” koje nisu namijenjene “široj publici” jer ih jednostavno ne smatra javnim medijima. - 1- Time se razlikovanje naslijeđeno iz predinternetskog komunikacijskog stanja prenosi na medije u kojima je tehnološki, iz perspektive stvaralaca-korisnika, razlika između namjene široj publici i namjene užoj publici sasvim nejasna. No, što god mislili o tome, hrvatskim se jezikom danas svatko može služiti u (efektivno) javnom govoru, nesputan tehničkim i zakonskim preprekama.

Utoliko se čini legitimno postaviti sljedeća pitanja: Kako se jezik razvija na slobodi? Je li komunikacijski, pragmatički kriterij prevladao nad kulturno-političkim kriterijima? Općenito, u kojoj se mjeri i na koji način ta nova komunikacijska moć zaista i aktualizira?

2.

Naučiti od naroda što je dobro trebalo bi što prije jer narod nestrpljivo želi znati što je dobro i kako je dobro. (...) Danas kad imamo svoju zemlju, svog čovjeka gospodara na svome, kad imamo svoje centre kulture, svoja sveučilišta i svoje akademije, govorna kultura počinje tražiti uzore u svojim vrhunskim vrijednostima. (Škarić, 1982, str. 20)

Bez pomoći lektora, redaktora i drugih jezičnih profesionalaca, omasovljenje korisnika Interneta donijelo je i nešto udaljavanja od standarda kakav bi se inače provodio. I doista, teško se može osporiti da se na Internetu uistinu piše i loše. Sporno je, međutim, da je (funkcionalna) nepismenost dominantna: za očekivati bi bilo da oni koji pišu lakše i bolje, pišu i više u kvantitativnom smislu. Masovna potreba nepismenih da pišu više nego što moraju bila bi veoma zanimljiva i iznimna pojava, za koju je međutim, teško naći potvrdu. Doduše, taj vid jezične slobode, dakle slobode da se (javno) piše loše, nije nimalo zanemariv: ako tko ima što priopćiti, mnogo je bolje da to učini makar

nesavršeno, nego da to uopće ne učini.

Pollitika.com su web-stranice na kojima je svakome dopušteno pisati. Za razliku od novinskih i drugih “portala” koji čitateljima omogućuju tek komentiranje sadržaja koji kontrolira uredništvo, Pollitika je tehnički i konceptijski izvedena kao suradnički blog. Svaki čitatelj ravnopravan je potencijalni autor i ako se odluči na pisanje, za njega vrijede ista pravila vrednovanja kao i za druge pisce/čitatelje. Osim veoma rijetkih iznimaka, koje su jasno označene kao “vijesti” umjesto kao tipični prilozi suradnika, svi članovi imaju pravo ocjenjivati sve tekstove i komentare. I konačno, ključnim otklonom od koncepcije tradicionalnog “javnog medija”, uređivačku politiku Pollitike automatski proizvodi strojni algoritam na osnovi podataka o broju i visini ocjena tekstova i komentara.

Tekstovi suradnika Pollitike u velikoj mjeri ukazuju na prihvatljivu upotrebu jezičnog standarda. Dapače, objektivna sloboda od jezičnih pritisaka rezultira jezikom koji se previše ne razlikuje od jezika institucionalnih medija. Figurativno izražavanje svedeno je na najmanju mjeru, prihvaćeni su tipični “razlikovni” parovi (pažnja/pozornost, Europa/Evropa, itd). Dapače, “pogrešni” izrazi sada djeluju kao ideologemi: upotreba riječi *Evropa*, *bregovi* umjesto *brjegovi*, *efikasno* umjesto *djelotvorno* ili *efektivno* umjesto *učinkovito* i sličnih, do 1990-ih uobičajenih izraza, može ostaviti dojam političke, dobne ili svjetonazorske pripadnosti.

Unatoč tome, zbog predostrožnosti ili navike, iz *lektorskog očišta* medije Interneta zaista je moguće smatrati novim poprištem stare misije: još jednom nastojati očuvati “vlastiti standardni jezik ... u sveopćoj prevlasti utjecaja jezika velikih naroda, posebice utjecaja engleskog jezika” (Vrcić-Mataija, 2006). Na hrvatskom Webu čak postoji anonimni lektor koji strogo ali pravedno prosvjetljuje nepismene i prilično vjerno predstavlja tipičan pristup jeziku koji se, eto, pomalo otrgnuo kontroli. Pokroviteljski dobrohotno, kao kakav umoran otac, on se konačno oprašta od nestašne dječice: “[M]orat ćete se dalje snalaziti sami. A to možete, siguran sam.” Stav je to koji gotovo dirljivo pokazuje u kojoj se ulozi vide hrvatski jezikoslovci. Ne obazirući se na to da komunikacija na Internetu ne poznaje ni trpi centralni jezični komitet koji će poslušnom a neukom puku emitirati upute za upotrebu jezika, oni inzistiraju na fantaziji o jeziku koji se uči od autoriteta, i svojoj ulozi ovlaštenih učitelja.-2-

Ta se fantazija, da podsjetim, temelji na svojevrsnoj zamjeni teza o jezičnoj komunikaciji, u kojoj se odabrana jezična upotreba kodificira u gramatici i pravopisu, a onda se gramatika i pravopis proglašavaju standardom. Tada se od nas, govornika i stvaralaca jezika, očekuje da zaboravimo otkud gramatika i pravopis, i da zamislimo da je naš jezik nešto potpuno izvan naše kontrole, nešto čemu se moramo samo prilagoditi i što trebamo naučiti od ovlaštenih osoba i struka. Srećom, učenje o državnom jeziku nije i jedino učenje o jeziku pa je, prvenstveno zaslugom lingvista i samih pisaca, zainteresiranima najčešće

prilično lako izlaziti iz gabarita standarda, kada i ako to požele (Yule, 2010, str. xv).-3-

Neki vid pragmatičke standardizacije, koja bi se prije svega odnosila na terminologiju, vjerojatno može biti koristan a ponekad i nužan – očiti primjeri bi bili, recimo, popis SI-jedinica ili periodni sustav kemijskih elemenata. No, kruta jezična politika koja ponekad graniči s paranoičnom teško se može uskladiti s potrebama govornika; jezik se, istina, može upotrebljavati i kao standardizirano sredstvo javnog priopćavanja, ali besmisleno je tu njegovu funkciju smatrati prioritonom, pogotovo s obzirom na aktualne procese opadanja važnosti samog fenomena javnog priopćavanja.

Iz perspektive medijske teorije i sociolingvistike, glavni jezični potencijal Interneta kojem bismo se ponadali upravo je stvaranje novih, neupravljanih načina komunikacije. Internet već godinama nudi plodnu tehničku platformu za razvoj jezika, utoliko što bitno ubrzava, olakšava i potiče višesmjernu komunikaciju velikog broja ljudi. Jedna od prvih “žrtava” takvog “stanja na terenu” je jasno razlikovanje javnog i ne-javnog jezika. “Specifičnost je javne komunikacije sa stanovišta sudionika i u tome što recipijenti pošiljateljima poruke ne mogu dati izravnu povratnu informaciju” (Bešker, prema Udier). Sada ponovno mogu, i to čine, i ta promjena nije nimalo trivijalna (Škiljan, 2004).

Ključna riječ je vjerojatno “ponovno”. Javna komunikacija, u smislu koji rabi Bešker, u povijesti ljudske komunikacije razmjerno je nova pojava i mogli bismo je smatrati anomalijom koja je nastala tek kao popratna pojava širenja tiska (McLuhan, 1969; De Landa, 2002). Što su pošiljatelji češće (dnevno) isporučivali sadržaje sve većem broju recipijenata (novine) na sve širem govornom području (distribucija dalje od pojedinih gradova), izostanak povratne informacije postajao je sve akutniji problem u sporazu-mijevanju. Jezik se razvija upotrebom pri komunikaciji, i stalan prtok povratnih informacija u normalnim okolnostima uvjet je bez kojeg se ne može. Neobičan ali, gledano unatrag, ingeniozan trik kojim je spriječen prekid komunikacijskog kanala u odsustvu izravne povratne informacije je – standardizacija jezika. Dodajmo mješavini još nastanak moderne države-nacije koja će se brinuti za provedbu standarda od zakonski reguliranog jezičnog školovanja do uvođenja službe za usklađivanje objavljenog teksta sa standardom (tzv. lekture), i dobili smo političko-jezični amalgam u kojem živimo od Ilirskog pokreta do danas.-4-

Da zaključim, nema sumnje je da Internet može biti prostor komunikacijske slobode. No, kako ćemo vidjeti, čini se da je sam problem bio pogrešno postavljen: strah od “prljanja” jezika pokazao se neosnovanim, a eventualni napor za uspostavom kontrole jalovim. Potreba za standardizacijom kao umjetnim vidom povratnog ali neosobnog govora sada već očigledno ne postoji: na blogovima s komentarima, forumima i Usenet-grupama, korisnici jednostavno i sami žele da ih razumiju i nepoznate osobe pa se njihov jezik

razvija kao jezik koji je razumljiv i govornicima koji ne dolaze iz iste zemljopisne, interesne, političke i druge “zajednice”. Do stanovite jezične homogenizacije dolazi spontano i otprilike u onoj mjeri u kojoj je to pragmatički korisno za sve sudionike.-5-

Mimo očekivanja s početka istraživanja, pravi problem se međutim javio drugdje: postalo je sasvim upitno koristi li se novostečena sloboda za ljudskiju komunikaciju ljudskih bića, ili pak za kovanje kultova, kultura i zajednica istim ili gorim metodama kulturnog inženjeringa po kojima su stare ionako bile problematične.

3.

Internet otvara sociolingvističke pretpostavke za masovnu izravnu komunikaciju, kako pisanu tako i vizualnu, odnosno za svaki vid komunikacije koja se može digitalizirati i kao takva prenositi. To, naravno, ne znači da možemo očekivati (ili da bismo trebali priželjkivati) povratak u predgutenbergovsko stanje, ali trebali bismo imati na umu da se medijski supstrat bitno izmijenio: posredovanje više ne obavljaju fizički predmeti (knjiga, platno, novine, zid) niti jednosmjerna i tehnički nefleksibilna sredstva javnog emitiranja (radio, televizija), nego programi koji na Internetu čine medije.

Najopćenitije uzevši, prema “objektima” koji nas okružuju možemo se odnositi na tri načina koji predstavljaju tri razine apstrakcije (Dennett, 1987). Možemo im pristupiti kao fizičkim objektima (svemir je ravnodušan), kao projektiranim objektima (koji obavljaju neku funkciju – kao termostat – ili je ne obavljaju, kao pokvareni termostat), i kao intencionalnim objektima, koji imaju i/ili prenose vjerovanja, razmišljanja i namjere. Čini se, međutim, da intencionalno pristupamo ne samo ljudima, nego i softveru, kompjutorskim programima. A kao što za programe vrijedi da ne postoji apsolutna razlika između podatka i koda, tako se i svi medijski proizvodi na Internetu mogu čitati kao intencionalni jezični objekti u kojima se svojstva programa – sada kao medija – miješaju s, televizijskim rječnikom, svojstvima onoga što je na programu, dakle sadržaja: objavljenog teksta, slike i zvuka.

Jedno moguće tumačenje nastale komunikacijske situacije – konzistentno s mchuhanovskim poimanjem medija ali, kako ćemo vidjeti, i formalno-semantički održivo – bilo bi sljedeće: u posredovanoj komunikaciji

sudjelujemo kao intencionalni objekti, te svaki put kad pročitamo, pogledamo ili poslušamo nešto što je netko uputio nekome, dolazi do ekvivalenta izvršavanju programa, samo što smo u tom slučaju “platforma” mi, a ne računala (Shan, *infra*). O tome koliko je prihvatljiva koncepcija ljudskosti koju to gledište podrazumijeva, nešto poslije.

Ako za dobro rasprave pretpostavimo da i ljudi i strojevi na Internetu “žive” – posredovani svojim jezikom odnosno softverom – jedan mogući smjer takvog jezičnog suživota ocrta Clay Shirky (2009) pojmom algoritamske pouzdanosti. Ako vijesti, fotografije i druge izjave u najširem smislu jezične komunikacije promotrimo iz puko strojne perspektive, sve su to podaci kojima (kao ljudi) ne možemo vjerovati osim ako iziđemo iz strojne perspektive i uzmemo u obzir što je rečeno, ali i tko je, kada i na što rekao.

Promatrajući dinamiku društvenih mreža na Internetu u kontekstu izvještavanja, povodljivost i njenu zloupotrebu Shirky shvaća kao metodu te uviđa da “pouzdanost” može, ili će veoma brzo moći, određivati algoritam koji će elemente komunikacije na Internetu tumačiti s hibridnog ljudskog/softverskog intencionalnog stajališta [Shirky sam ne koristi taj izraz]. Ljudsko-strojni pristup u tom je pogledu iscrpan: jednom kad se povodljivost algoritmizira kao pouzdanost – a to se čini pod ekstremnom socijalno-epistemološkom pretpostavkom da je pouzdanost neke tvrdnje funkcija broja i strukture njenih zagovornika – moći će se ugraditi u programe za pretraživanje. Štoviše, to donekle već jest slučaj u novijim verzijama PageRanka, Googleovog algoritma kojim se određuje poredak pri ispisu rezultata pretrage.-
6-

Recentni rezultati na polju formalne semantike ukazuju na to da je upravo takva pseudo-društvena komunikacija statistički značajnog broja sudionika izrazito podložna potpadanju pod Google-Shirkyjevu koncepciju ljudskosti. Lingvisti Chris Barker i Ken Shan zajedničkom su semantičkom paradigmom obuhvatili prirodne i programske jezike – ili općenitije, ljudsku i strojnu jezičnu komunikaciju, budući da su njihovi rezultati mjerodavni i za vizualne i druge jezike. Proučavajući karakteristike citatnosti u kontekstima s više pošiljatelja i primatelja koji, svaki u svojoj “kontinuciji” [usp. Wikipedia, Continuation] interpretiraju poruku (Barker, 2002) u skladu s vlastitim softverom i hardverom (ili umom i tijelom), uspjeli su konstruirati cjelovitu gramatiku ljudsko-strojnog metajezika koji počiva na ta dva elementa (citanju i interpretacijama, uz uvjet održavanja povratne veze).

[N]ašu želju za denotacijskom semantikom, koja određuje što koji izraz znači, povezali smo s našim intuitivnim razumijevanjem onoga što će se dogoditi kad računalo izvrši program ili kad osoba procesira rečenicu. (Shan, 2007, str. 141) Neki jezični izrazi imaju denotacije koje manipuliraju vlastitim kontinucijama. (...) Pod uvjetom da sintaksa ostaje neizmijenjena, ako

dopustimo da te denotacije budu apstraktne na određeni način, moguće je pronaći danu sintaksu s bilo kojom željenom relacijom značenja... Time se teret neodređenosti opsega stavlja na nešto što nije ni sintaktičko ni strogo semantičko, nego se nalazi na njihovu sučelju: neodređenost opsega je metakompozicijska. (...) [K]ontinuacije ne poznaju promjene tipova. A ipak, postupak izvršavanja kontinuiranja u cjelini nepogrešivo miriše na promjenu tipova. Jedan način da se to kaže bio bi da, umjesto da se tipovi mijenjaju u izrazima, tipove mijenjamo u pravilima sastavljanja. Možda bi još bolje bilo reći da je [tip] promijenjen na čitavoj gramatici u cjelini. (Barker, 2002, str. 3, 22, 23–24, 24–25)-7-

Društvene mreže na Internetu danas omogućuju da se njihova gramatika upotrijebi kako za razumijevanje tako i za “grupno govorenje” takvim jezikom citiranja, formula i fraza, te kontekstualnih manipulacija značenjem. Protiv očekivanja, čini se da se mnogi njihovi korisnici rado odlučuju za taj tip komunikacije, a kakve su posljedice društvenih – više ne osobnih – odnosa koji se stvaraju kulturom zasnovanom na jednom takvom jeziku, pokušat ću naznačiti u ostatku teksta.

4.

Cijelo je ovo ispitivanje unaprijed bilo osuđeno na neuspjeh, ili se bar za njegove rezultate moglo sa sigurnošću pretpostaviti da će biti dvojbeni. (Škiljan, 2007, str. 8)

Na društvenoj mreži Friendfeed od jeseni 2009. do proljeća 2010. šutke je provedeno istraživanje konstrukcije jezika. Grupa je bila labavo generacijski povezana (od kasnih dvadesetih do ranih četrdesetih godina), a raspon interesa sudionika kretao od sociologije, filozofije i umjetnosti do programiranja, urbanizma, politike i psihologije. Neki sudionici su se poznavali osobno ili dobro, a većina površno, kolegijalno ili nikako.

Novonastali citatni jezik, koji čini kombinacija pronađenih sadržaja na Internetu (tekstova, fotografija, glazbe, video-materijala) pokazao se idealnim primjerom ljudsko-strojne komunikacije. Takav jezik nije javan ni razumljiv izvan zajednice sudionika, ali njime je moguće prenijeti prije svega rudimentarne elemente odnosa: stavove, interese, izraze slaganja i neslaganja; na njemu se donekle moguće i (socijalizirano) udvarati, svađati i miriti. Ista gramatika primjenjiva je i na citiranje osobnih dnevnika slušanja glazbe (last.fm), kratkih “statusnih” poruka na Facebooku ili Twitteru, omiljenih video-materijala ili linkova na bilo koji drugi sadržaj na Webu – koji tada imaju funkciju citata – čak i bez ikakvih dodatnih komentara, pod uvjetom da korisnici mogu razumjeti i mijenjati kontekst u kojem žele da poruka bude “dekodirana”.-8-

Takva komunikacija nije osobna, jer ne podrazumijeva razmjenu mišljenja

nego u najboljem slučaju stavova i preferencija, sugestija i “migova”; nije ni javna, jer značenja ovise o društvenom mikrokontekstu. Ponajprije, to je performativna razmjena kulturaliziranih značenjskih sklopova koji ostavljaju nuspojave (Shan, *ibid.*): ona nudi grupnu koheziju (čak i u osobnom odnosu i u privatnosti) umjesto osobne bliskosti i emocionalnosti, te društveno odmjeravanje umjesto javne provjerljivosti, čime obeshrabruje racionalnost i dokida odgovornost.

Promatrana u cjelini, ta se djelatnost može opisati mehanički (Barker, *ibid.*) a ipak se može doimati privlačno: svoju privlačnost međutim ne duguje samoj osobi; ona je puko tranzitivna, preuzeta od privlačnosti citiranih kulturnih sadržaja ili parafraza. Bivajući mehaničkom, može se izraziti kao formalni jezični sustav koji se podjednako odnosi na programske kao i na prirodne jezike ali svoje ljudske sudionike zakida za ono što ih razlikuje od strojnih. Uz stanovitu socijalnu vještinu, čini se da se njome moguće koristiti i taktički, analogno standardizacijskim, evangelizacijskim ili kulturalizacijskim strategijama poznatih puno prije pojave novih medija.

Medije na Internetu je, dakle, moguće analizirati i kao tekst i sliku, ali i kao softver. Metajezično, to činimo na isti način na koji analiziramo druge oblike komunikacije: kao intencionalne jezične činove koji su društveni u istom smislu u kojem je svaka komunikacija društvena, i stoga kontekstualno uživaju određenu slobodu interpretacije. Kad bismo se povelili za Shirkyjevim prijedlogom, slobodu interpretacije sveli bismo na stupanj povodljivosti, ili uvriježenosti unutar komunikacijske zajednice (Google-Shirkyjeva “algoritamska pouzdanost”), koji je moguće obuhvatiti algoritmom, nedeterminističkim (Abelson & Sussman, 1996) jer sudionika nema beskonačno mnogo (Carpenter, fn. 7 *infra*), i pokrenuti odgovarajući softver (ili razmišljati vodeći se sličnim algoritmom) koji će taj stupanj odrediti samo na temelju citata i poznavanja komunikacijskog konteksta u kojem se navode.

Tako dolazi do hibridne ljudsko-strojne komunikacije, pri čemu stroj više nije samo projektirani artefakt s određenom funkcijom, nego apstraktni stroj koji je moguće programirati na osnovi hardvera i softvera, tijela i uma (usp. Carr (2011), poglavlje Žonglerov mozak). I tu prestaje biti riječ o tehnologiji: radi se o ljudima, i jezična i logička razmatranja moraju prepustiti prvenstvo etičkim i egzistencijalnim.

* * *

U mediju se tekst i slika i njihov učinak isprepliću onako kako se u softveru isprepliću podatak i kod. Kad bismo čovjeka sveli na medijsko biće, i kad bismo tu medijsko-komunikacijsku teoriju prihvatili kao antropologiju, “nas” bi, subjekte te civilizacije, ravnopravno činili ljudi i strojevi. Na razini metajezika, samo na temelju Barkerove i Shanove gramatike, nemoguće nas je razlikovati – a teoretski ne bi bilo ni potrebno.

U određenom smislu, moglo bi se reći da se pod okriljem Interneta ali ne i na

Internetu – jer smo bića tijela i svijeta, rađanja i umiranja – ponovno odvija povijest religija. Ako su naši preci sve pojave oko sebe bili skloni smatrati živima, dapače antropomorfnima, tako se tom novom proto-antropologijom ljudi ideologiziraju kao nešto suštinski neživo: kao apstraktno-strojni nosioci svojih reprezentacija i izvršitelji njihova koda u svojim kontinuitetima. Time se naša ljudskost reducira na simboličke, premda biološke, strojeve: strojeve za proizvodnju i uništavanje, strojeve za potčinjavanje i opiranje, na vojnike partije i božje slugu. Na to – ljudski – možemo reagirati, za početak, s gađenjem i strahom.-9-

Bilješke

-1-“Očevidnikom se ne evidentiraju one elektroničke publikacije koje imaju privatni karakter namijenjen osobnoj komunikaciji (tj. nisu namijenjene široj publici) kao što su e-mail poruke, sms poruke, mms poruke, blogovi, ostale privatne mrežne stranice i slično.” (Pravilnik o sadržaju prijave te sadržaju i načinu vođenja očevidnika nakladnika elektroničkih publikacija, st. 3, 2006)

-2- Narečeni se potpisuje kao Scorpy i u razdoblju od sredine 2006. do kraja 2009. godine objavljivao je na adresi jezicnisavjetnik.mojblog.hr. Neću pobliže ulaziti u sadržaj samih savjeta; ilustracije radi, kad savjetniku to odgovara, argument za standardnost je potvrda u upotrebi, a kad bi istim kriterijem došao do politički nepoželjnog zaključka, onda “nam” drugi leksemi ne trebaju. Ovdje, naime, nije riječ o pokušaju polemike: primjer Scorpyja sam odabrao jer mislim da dobro ilustrira pristup jeziku koji gubi kako na snazi tako i na smislu. Kao paradigmatski lektor, Scorpy će se opetovano žaliti na nisku razinu pismenosti javnih medija, a da ni u jednom trenutku ne posumnja da se nesigurnost, frustracija i gubitak svakog osjećaja za jezik ne ublažavaju nego upravo proizvode policijskim pristupom opismenjavanju.

-3- Jedan od zanimljivijih primjera nedržavnog utjecaja na opći jezik naći ćemo u jeziku reklame. Masovna upotreba pojma “internet” (pisano malim početnim slovom) u smislu “pristupa Internetu” u Hrvatskoj počinje nakon Digitelove reklame za tu T-Comovu uslugu, u kojoj se iz estetskih razloga koristi tipografija sa svim velikim slovima. Kao kuriozitet recimo samo da je na web-stranici kampanje Hoću Internet ime naše mreže u naslovu napisano velikim početnim slovom.

-4- Za vizualnu komunikaciju na ovoj razini vrijede potpuno ista osnovna pravila konstruiranja jezika kao i za tekstualnu i govornu. Jezik vizualne komunikacije danas je za najveći broj ljudi podjednako standardiziran, samo što standardizaciju ne provodi državno školstvo ni lektorske službe nego to čine filmski, televizijski i dizajnerski studiji, često i sami upotrebljavajući i varirajući postojeće, ili stvarajući nove ikonografske ili ideografske predloške odabranih religija/kultura/ideologija.

-5- Problem i rješenje su osobito jasno vidljivi ako se razmišlja o tome kako kao djeca učimo materinski jezik, *usp.* Tomasello (2003), i u kojoj je mjeri naša neposredna društvena okolina važna za naš razvoj, *usp.* Carpendale & Lewis (2006).

-6- Imajući u vidu višekratno iznesene Brinove i Pageove izjave kojima ne pokazuju da između umjetne i ljudske inteligencije vide ikakvu suštinsku razliku, njihovu koncepciju ljudskosti (kao i inteligencije) vjerojatno bi bilo najtočnije nazvati ahumanom. Vidi, primjerice, Larry Page, uvodničarev govor na Godišnjoj konferenciji AAAS, San Francisco, 16. veljače 2007, te kritiku u Carr (2011), poglavlje Crkva Google. Osnovni način rada PageRanka izložen je u Brin i Page (1998).

-7- Osim iz navedenih istraživanja, rezultat slijedi i iz opće semantike logike tipova: da bi se postigla stroga gramatičnost dovoljan je beskonačno velik broj koordiniranih sudionika. Za tehničko objašnjenje i dokaz relevantnog teorema v. Rob Carpenter (1998, Theorem odlučivosti s koordinacijom, str. 186–187). U najkraćim crtama, nastanak logike tipova motiviran je paradoksom lašca (“Ova rečenica je neistinita.” Je li citirani iskaz istinit ili neistinit?) a tipovi su uvedeni da bi se izbjegle po logiku iskaza destruktivne posljedice takvih rečenica; programerskim rječnikom, tipovi su neka vrsta eksplicitnih deklaracija domene na koju se iskaz odnosi. Unutar logike tipova, iskaz “Ova rečenica je neistinita” nije ni istinit ni neistinit: on naprosto nije pravilno sastavljen jer govori o samom sebi, čime brka jezik i metajezik. Usp. Wikipedia, Type theory.

-8- Zbog zaštite privatnosti sudionika ne mogu ulaziti u detalje postupka.

-9- Moguće su i drukčije reakcije. Susreo sam se s barem dvije takve, koje pokušavaju opravdati taj ishod i postupak, ili se njima čak oduševljavaju. Jedna je “Ali to je umjetnost.” Druga je: “Ali to je politika.”

Literatura:

Abelson, Harold i Gerald Jay Sussman (1996) *Nondeterministic Computing*, u: *Structure and Interpretation of Computer Programs*, Cambridge, MA: MIT Press

Barker, Chris (2002) Continuations and the nature of quantification, *Natural Language Semantics* 10:211–242. Usp. također (2004) Continuations in Natural Language

Brin, Sergey i Lawrence Page (1998) The Anatomy of a Search Engine

Carpendale, Jeremy i Charlie Lewis (2006) *How Children Develop Social Understanding*, Oxford: Blackwell Publishing

Carpenter, Rob (1998) *Type-Logical Semantics*, Harvard: MIT Press

Carr, Nicholas (2011) *Plitko. Što Internet čini našem mozgu*, Zagreb: Jesenski i Turk

De Landa, Manuel (2002) Memi i norme, u: *Tisuću godina nelinearne povijesti*, Zagreb: Jesenski i Turk

Dennett, Daniel (1987) True Believers, u: *The Intentional Stance*, Harvard: MIT Press

McLuhan, Marshall (ožujak 1969), The Playboy Interview, *Playboy*

Pravilnik o sadržaju prijave te sadržaju i načinu vođenja očevidnika nakladnika elektroničkih publikacija (2006), *Narodne novine* 130. Usp. također aktualni Zakon o elektroničkim medijima (2009), *Narodne novine* 153

Samardžija, Marko (ur., 1999) *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, Zagreb: Matica hrvatska

Shan, Chung-chieh (2007) Linguistic side effects , u: Barker, Chris i Pauline Jacobson (ur.) *Direct compositionality*, Oxford: Oxford University Press. (Članak je skraćeni prikaz doktorske disertacije; dostupan je i cijeli tekst rada .)

Shirky, Clay (2009) A Speculative Post on the Idea of Algorithmic Authority, blog *Clay Shirky*

Strpić, Ognjen (2008) Internet nije medij, blog *Biblioteka 42*

Škarić, Ivo (1982) *U potrazi za izgubljenim govorom*, Zagreb: Školska knjiga/SN Liber

Škiljan, Dubravko (2004) Govor mržnje danas djelotvorniji je nego u devedesetima, *Zamirzine*

Škiljan, Dubravko (2007) *Vježbe iz semantike ljubavi*, Zagreb: Antibarbarus

Tomasello, Michael (2003) *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*, Cambridge, MA: Harvard University Press

Tomasello, Michael (2008) *Origins of Human Communication. The Jean Nicod Lectures*, Cambridge, MA: MIT Press.

Udier, Sanda Lucija (bez datuma) O jeziku političkih govora i priopćenja. V. također O jeziku reklame. Oba autoričina teksta objavljena su na projektu Hrvatski plus Zagrebačke slavističke škole.

Vrcić-Mataija, Sanja, i Vesna Grahovac-Pražić (2006) Skrb za jezik na javnim gradskim prostorima. *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 53:177–187

Yule, George (2010) To the student, u: *The Study of Language. Fourth Edition*, New York: Cambridge University Press